

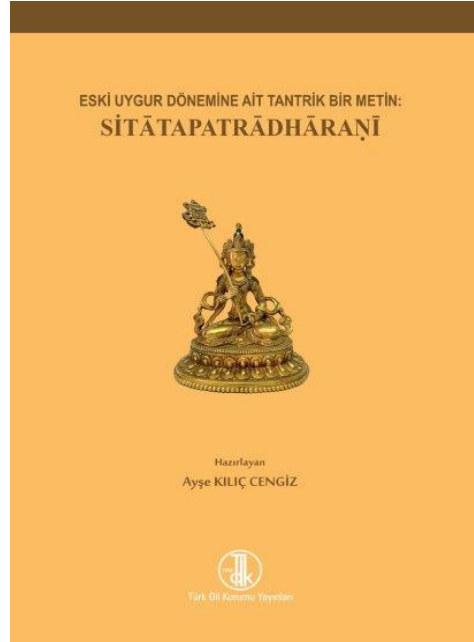
Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Güz 2022 / 2: 151-153.

**Ayşe Kılıç Cengiz, Eski Uygur Dönemine Ait Tantrik Bir
Metin: Sitātapatrādhāraṇī, Ankara: Türk Dil Kurumu
Yayımları, 2021, 495 s.**

Ezgi ÇAPAN*

Eski Uygur dili ve edebiyatı çeşitli dinlerin etkisinde oluşurken büyük bir bölümünün Budizm etrafında geliştiği görülür. Budizmin bir kolu olan Tantrik Budizm; Tantra Budizmi, Tibet Budizmi, Ezoterik Budizm gibi farklı adlandırmalarla da anılır. Hindistan’da ortaya çıkan Tantrik Budizme Güneydoğu Asya, Orta Asya, Tibet, Moğolistan, Çin, Kore ve Japonya’da da rastlamak mümkündür.

Tantrizmin kaynağı ilkel büyüler olarak bilinir. İnsanlar bildikleri veya bilmedikleri düşmanlardan ya da vahşi hayvanlardan korunup hayatta kalabilmek için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bazıları fiziksel kuvvetle bu durumun üstesinden gelirken bazıları da batıl inançlara bağlı olarak büyülerle korunmaya çalışmışlardır (2021: 17). Tantrik Budizme ait olan ve Eski Uygurca’nın son dönemine tarihlendirilen bu metinler, son yıllarda alanla ilgili bilimsel gelişmeler neticesinde Türkiye’de yeniden yayımlanmaya başlanmıştır. Özellikle ortaya konulan tezlerde

*Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, (Türkiye). E-Posta: kuskonmazingi@gmail.com / ORCID ID: 0000-0002-6779-1199.

güncel fragmanlar, yeni okuma önerileri, farklı versiyonlarla karşılaştırmalar gibi unsurların söz konusu alana katkı sağladığı görülmektedir. Kılıç Cengiz, Tantrik Budizm çevresine ait olan *Sitātapatrādhāraṇi* adlı metni doktora tezi olarak çalışmış ve 2018 yılında tamamlamıştır. Ardından ortaya çıkan eser, 2021 yılında da Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır.

Eserin *Giriş* (s. 17-67) bölümünde adı, konusu ve farklı dillerdeki versiyonları, çevirisi, fragmanların düzenlenmesi, daha önce yapılan çalışmalar ve son olarak da çalışmanın kurgusu üzerinde durulmuştur. Ayrıca farklı dillerdeki versiyonlara ilerleyen bölümlerde karşılaştırmalı olarak geniş bir şekilde yer verildiği görülür. Kılıç Cengiz, Tantrik bir metin olan *Sitātapatrādhāraṇi*'nin “beyaz şemsiyeli Tanrıçanın dhāraṇisi” olarak bilindiğini ve “büyüler kraliçesi” (Skt. Mahāvīdyārājñī), “mağlup edilemeyen/yenilmeyen büyü” ya da “yenilmez Tanrıçanın büyü” şeklinde de adlandırıldığını ifade etmiştir (2021: 23). Eserin hiçbir versiyon ile tamamen paralel ilerlemediğini de belirten Kılıç Cengiz, birden fazla versiyondan yola çıkılarak Eski Uygurca metnin oluşturulmuş olabileceğini düşünür (2021: 35).

Sitātapatrādhāraṇi adlı eserin çeşitli fragmanları üzerine daha önce farklı araştırmacılar tarafından çalışmalar gerçekleştirilmiştir (2021:47-55): W. K. Müller (1911), Kagawa (1915), A. von Le Coq (1919), S. E. Malov (1930), A.von Gabain (1964, 1965), R. R. Arat (1965), L. V. Dmitrieva (1969), L. Ligeti (1973), P. Zieme (1975, 1982, 1983, 1984, 1985, 1989, 1992, 2014), M. Shōgaito (1979), T. Tekin (1986), S. C. Raschmann (1995), J. Elverskog (1997), T. Porció (1997, 2000, 2003a, 2003b), A. Róna-Tas ve K. Röhrborn (2005), A. Yakup ve M. Knüppel (2007), Y. Kasai (2008), N. Pchelin ve S. C. Raschmann (2016), A. Yakup (2016). Metnin kurgusu oluşturulurken Berlin koleksiyonuna ait U ve Mainz kodlu fragmanlardan yararlanıldığı belirtilmiştir ancak Berlin koleksiyonunda eksik veya kayıp olduğu düşünülen fragmanlar için St. Petersburg IOM, RAS, St. Petersburg State Hermitage Museum, Paris Bibliothèque Nationale de France, Nakamura Fusetsu, Ōtani ve Tachibana koleksiyonlarından da yararlanılmıştır (2021: 56).

Eski Uygur Dönemine Ait Tantrik Bir Metin: Sitātapatrādhāraṇi adlı eserin ikinci bölümünü (s. 69-162) ana metin ve paralel fragmanlar oluşturmaktadır. Berlin koleksiyonunda hem eksik olan parçalar için hem de karşılaştırma yapabilmek için farklı koleksiyonlarda bulunan tüm paralel fragmanlardan da yararlanılmış ve eksik olan parçalar ana metinde dipnotlarla gösterilmiştir. Buna ek olarak eser üzerine yapılan önceki çalışmalarda farklılaşan okumalara ve yeni okuma önerilerine de dipnotlarda işaret edilmiştir. 503 satırdan meydana gelen söz konusu metin, transliterasyon ve transkripsiyonu yapıldıktan sonra üçüncü bölümü oluşturan *Çeviri* (s. 163-182) başlığı altında Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Eserin dördüncü bölümü *Notlar* (s. 183-281) ile devam etmektedir. Bu bölümde Kılıç Cengiz, Budist terimlere karşılık olarak meydana getirilen Eski Uygurca söz ve söz gruplarının yanı sıra Çince ve Sanskritçe çeşitli söz ve söz gruplarını da ele alarak hem bu sözcüklerin ortaya çıktığı dili hem de Budist terminoloji sözlüklerinde geçen anlamlarını ele almıştır. Ayrıca metnin diğer dillerdeki farklı versiyonları ile karşılaştırmalar yapılarak bunun üzerine yorumlar yapılmıştır ve fragmanda geçen sözcüğün ait olduğu dildeki karşılığı da verilmiştir. Söz ve söz grupları üzerinde anlamlandırmalar, diğer dillerdeki karşılıkları ve açıklamalar yapılırken diğer yandan

çeşitli araştırmacıların görüşleri de çalışmanın kapsamına dâhil edilmiştir. Bu bölüm toplam 502 madde ile tamamlanmıştır.

Beşinci bölüm *Diğer Versiyonlar* (s. 283-340) başlığı altında şekillendirilmiştir. Eski Uygurca metin sırasıyla Tibetçe, Çince, Hotan-Saka (2 versiyon) ve Sanskritçe (4 versiyon) versiyondaki fragmanlarla karşılaştırılmıştır. Eserin *Giriş* bölümünde Moğolca versiyondan kısaca bahsedilmiştir ancak bu çalışmada karşılaştırma yapılarak yer verilmemiştir. Her bir versiyonda karşılaştırmalar denk gelen satırlarla birlikte verilmiş ve Eski Uygurca *Sitātapatrādhārāni* metni “S” şeklinde kısaltma yapılarak belirtilmiştir. Bu karşılaştırma sonucunda hem Eski Uygurca metinde bulunan eksik kısımlar tespit edilmiş hem de metnin bahsi geçen diğer versiyonlarla paralel bir şekilde ilerlemediği ortaya konulmuştur.

Eserin altıncı bölümünde bütün sözcükleri kapsayan bir *Dizin* (s. 341-374) oluşturulduğu görülmektedir. Gramatikal bir dizin olmasının yanında Türkçe olmayan sözcüklerin hangi dillere ait olduğu da belirtilmiştir. Dizinde bulunan sözcüklerin yanında sayfa numaraları işaretlenerek notlar bölümündeki karşılığın yer verilmiştir. Bu durumda çalışma, okuyucular ve araştırmacılar tarafından daha verimli bir şekilde kullanılabilir.

Son olarak kaynakça oluşturulmuş ve Eski Uygurca *Sitātapatrādhārāni* adlı eserin tıpkıbasımı da kitaba eklenmiştir. Titizlikle hazırlanan bu çalışma, diğer versiyonlarla karşılaştırılması sebebiyle bütünü görmeye yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra çalışmada, daha önce yapılan araştırmalar göz önünde bulundurularak yeni okuma önerilerinin sunulması ayrı bir önem arz etmektedir. Bu çalışma, 13. ve 14. yüzyıllara tarihlendirilen Tantrik Budizm geleneğine ait metinler üzerine yapılacak olan yeni araştırmalara da fayda sağlayacaktır.

